

УРБАНІСТИЧНИЙ РОМАН

ВАЛЕРЯН
ПІДМОГИЛЬНИЙ
"МІСТО"

“Серед свого покоління Підмогильний вирізнявся особливою твердістю світобачення. Менше за інших він упадав у лірику. Він був одним, може єдиним, справді великим українським прозаїком”.

Ю. Шерех (Шевельов)

(1901–1937)

Про автора:

- ПИСЬМЕННИК, ПЕРЕКЛАДАЧ
- ТВОРЕЦЬ МОДЕРНОГО РОМАНУ
- НАЛЕЖИТЬ ДО МИТЦІВ "РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ"
- НАЙВІДОМІШІ ТВОРИ: РОМАНИ "МІСТО", "НЕВЕЛИЧКА ДРАМА", ПОВІСТЬ "ОСТАП ШАПТАЛА", ОПОВІДАННЯ "ІСТОРІЯ ПАНІ ЇВГИ"

2 лютого 1901 року – село
Писарівка Павлоградського
повіту Катеринославщині.
Бідна селянська родина.

14 років – переїзд до економії
села Чаплі.

Церковно-приходська школа,
Катеринославське реальне
училище, математичний і
юридичний ф-т
Катеринославського
університету.

1921– 1930 роки – “Собака”, “В
епідемічному бараці”.
“Військовий літун”, “Історія
пані Ївги” тощо.

1922 рік – переїзд до Києва.
Член “Аспису”, потім “Ланки”

1920 рік – збірка оповідань
“Твори. Том 1”. 1921 рік –
виходить цикл новел
“Повстанці”.

Наголошує на проблемі
взаємин міста і села.
Оповідання “Третя
революція”, “Остап Шаптала”,
роман “Місто”.

Перекладає двотомник Дідро,
трактат Гельвеція “Про
людину”, бере участь у
виданні зібрання творів О. де
Бальзака та А.Франца.

1934 рік – арешт. 10 років
позбавлення волі. Соловки. 3
листопада 1937 року –
розстріляний в урочищі
Сандармох (Карелія).

Валер'ян Підмогильний (у центрі зліва) й учні Ворзельської школи, 1921 рік

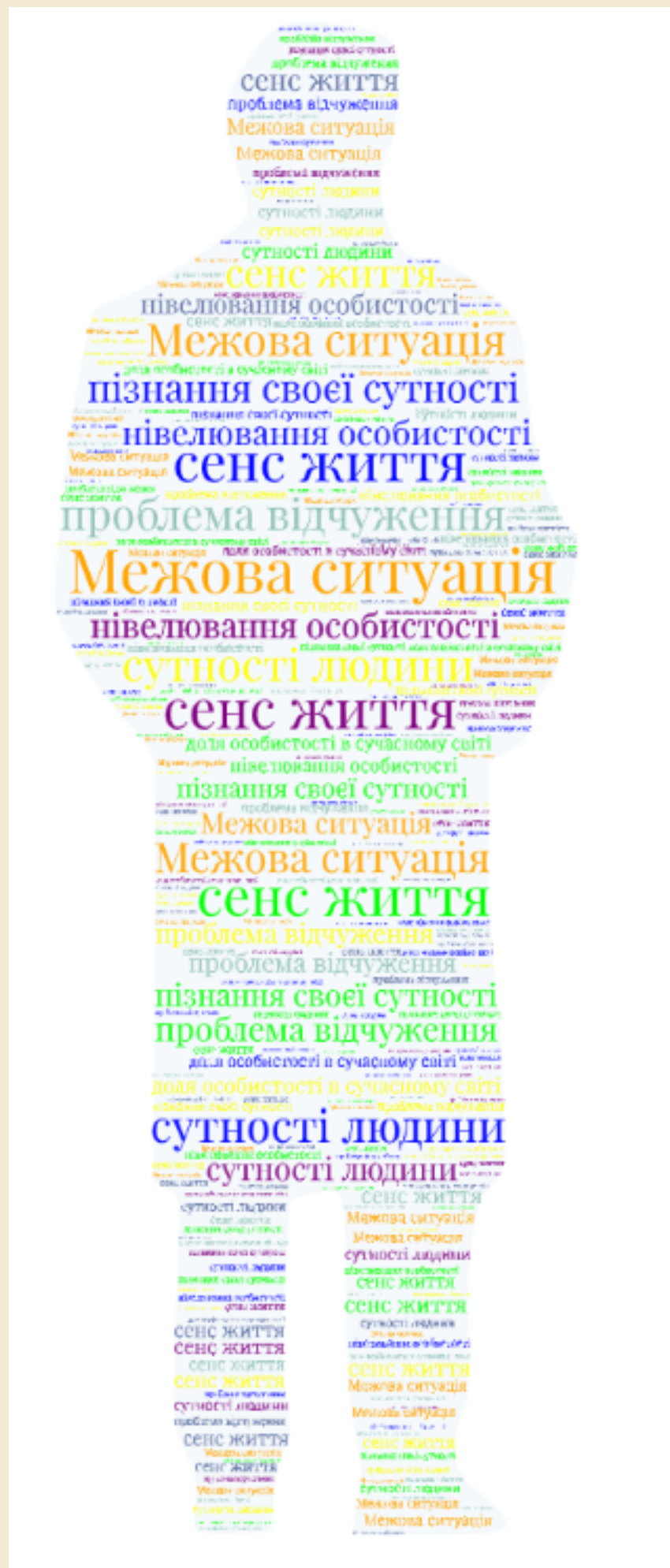

Фото групи "Ланка", в який було шість людей: Євген Плужник, Марія Галич, Григорій Косинка, Валер'ян Підмогильний, Борис Антоненко-Давидович, Тодось Осьмачка. "Ланка". Фото: Wikipedia

Теорія літератури

Екзистенціалізм — напрям у філософії ХХ ст., що позиціонує й досліджує людину як унікальну духовну істоту, яка здатна до вибору власної долі. Основним проявом екзистенції є свобода, яка визначається як відповідальність за результат свого вибору.

Основна тема екзистенціалізму — людське існування, доля особистості в сучасному світі, віра і зневір'я, утрата і знаходження сенсу життя — близька будь-якому художнику, письменнику, чи поету.

Мета екзистенціалізму— допомогти знайти в людині людину, допомогти відшукати опору і зміст у сучасному суспільстві.

Маргінальність — це межовий стан індивіда або соціальної групи щодо суспільства чи певної суспільної верстви. Маргінали — це люди, які не зуміли пристосуватися до панівної культури чи субкультури і виявилися витісненими на узбіччя соціального життя.

Маргінал — це індивід, який втратив свій попередній соціальний статус і виявився нездатним адаптуватися до того соціокультурного середовища, у межах якого він змушений функціонувати.

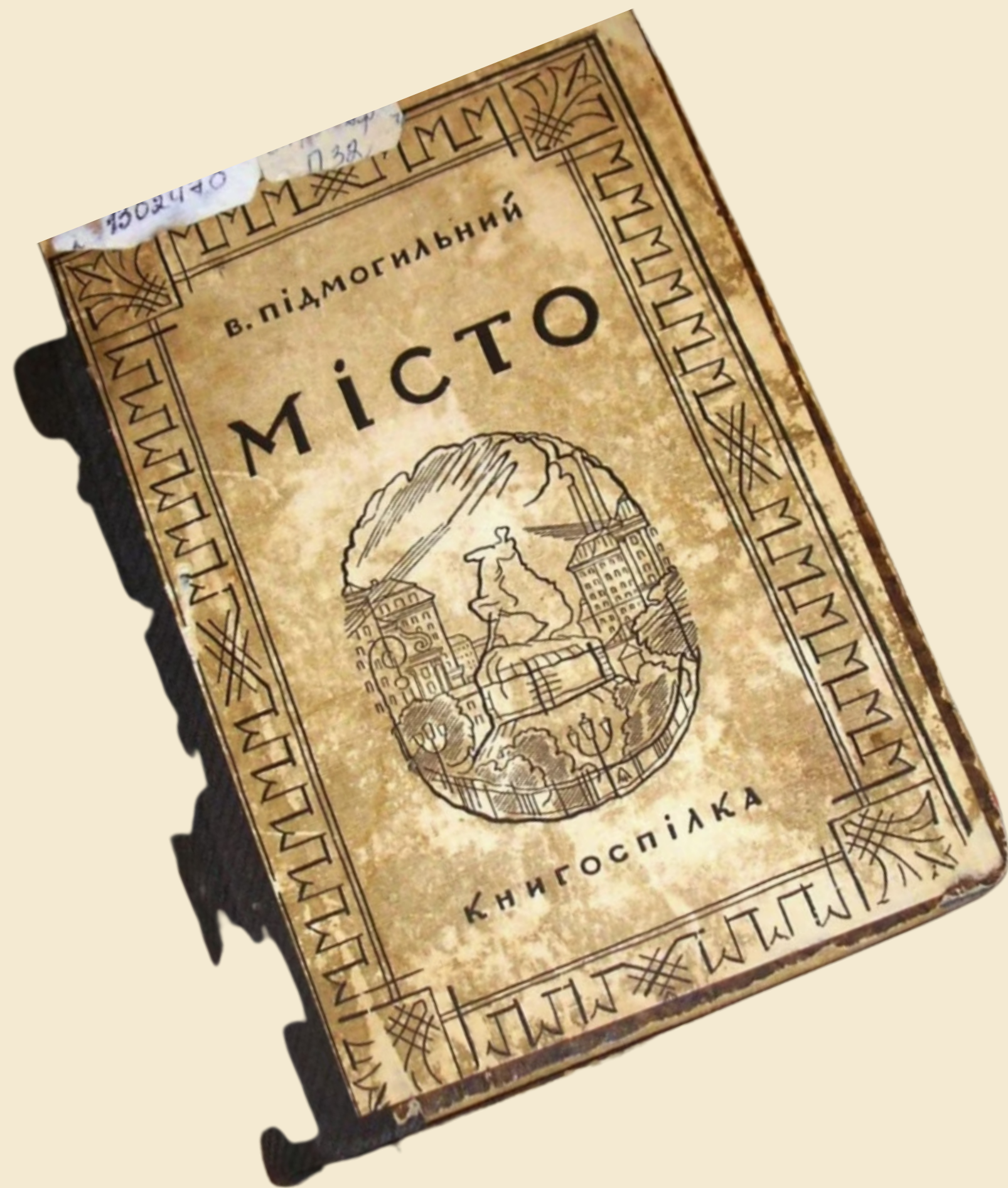
У сучасній літературі це тип людини, яка опинилася на межі села й міста, ніби повисла між своїм природним середовищем, яке не в змозі відкинути, і новою, не в усьому зрозуміло культурою міського життя.

Роман кар'єри — твір, у якому головний персонаж прагне довести свою людську спроможність, талант з допомогою кар'єрних досягнень («Червоне і чорне» Ф. Стендаля).

Урбаністичний роман — твір, у якому дії відбуваються на міському тлі, і розв'язуються проблеми міського буття.

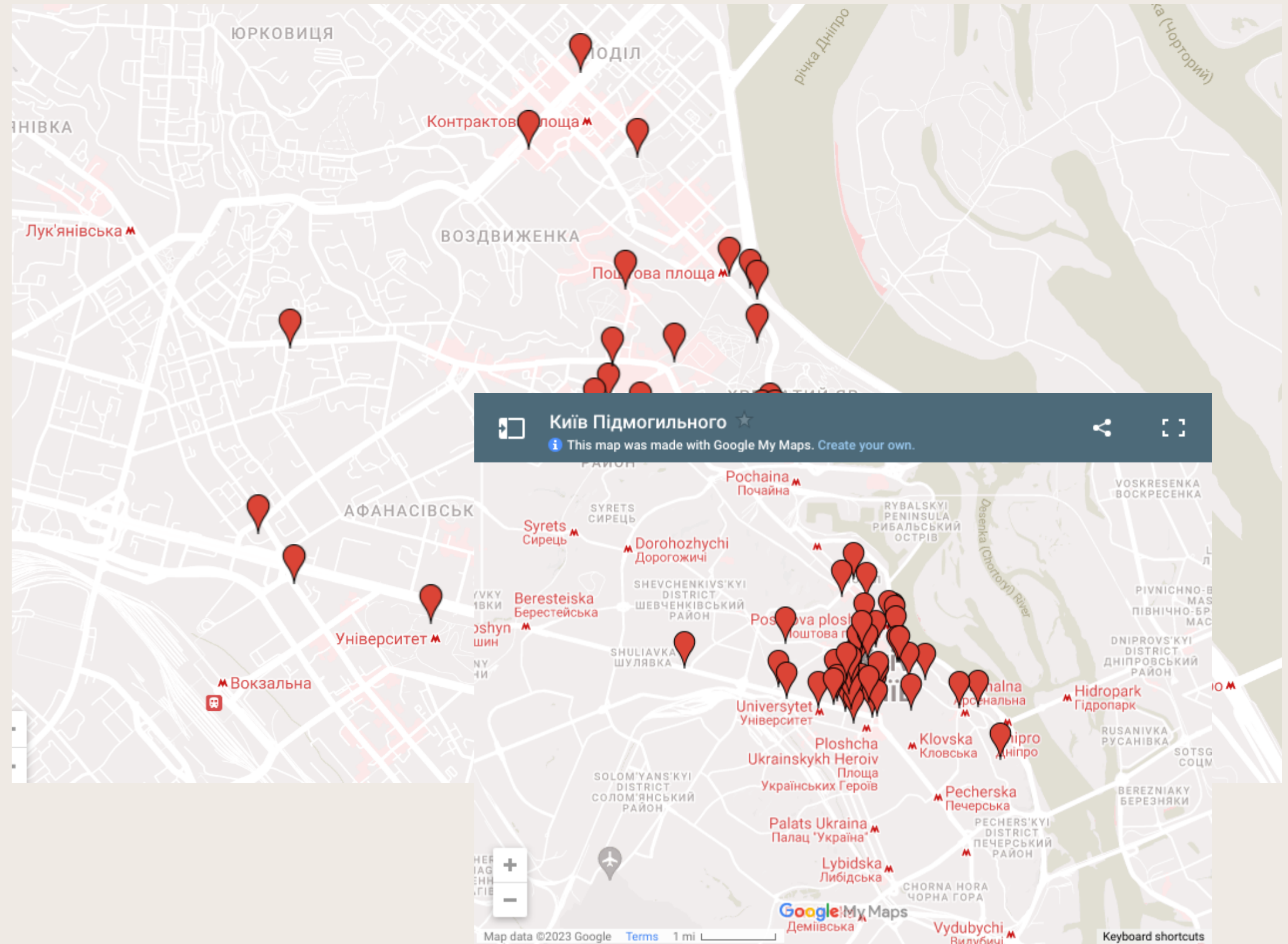

Роман “Місто”

Топографія роману

- 📍 14. Будинок Надійки
- 📍 15. Володимирська гірка
- 📍 16.1 Огляд міста - Лавра
- 📍 16.2 Огляд міста - Аскольдова могила
- 📍 16.3 Огляд міста - Царський сад
- 📍 16.4 Огляд міста - Софія і Михайлівський
- 📍 16.5 Огляд міста - Житній ринок
- 📍 16.6 Огляд міста - Євбаз
- 📍 16.7 Огляд міста - Бессарабка
- 📍 16.8 Огляд міста - Політехніка
- 📍 16.9 Огляд міста - Ботсад
- 📍 16.10 Огляд міста - Історичний музей
- 📍 16.11 Огляд міста - Музей Ханенків
- 📍 16.12 Огляд міста - Пам'ятник Іскри і Коч...
- 📍 16.13 Огляд міста - Пам'ятник Хмельниць...
- 📍 16.14 Огляд міста - Поділ
- 📍 17. Бібліотека ВУАН
- 📍 18. Софійська площа
- 📍 19. Опера
- 📍 20. Дім Світозарова

АНАЛІЗ

Літературний рід твору “Місто”: епос

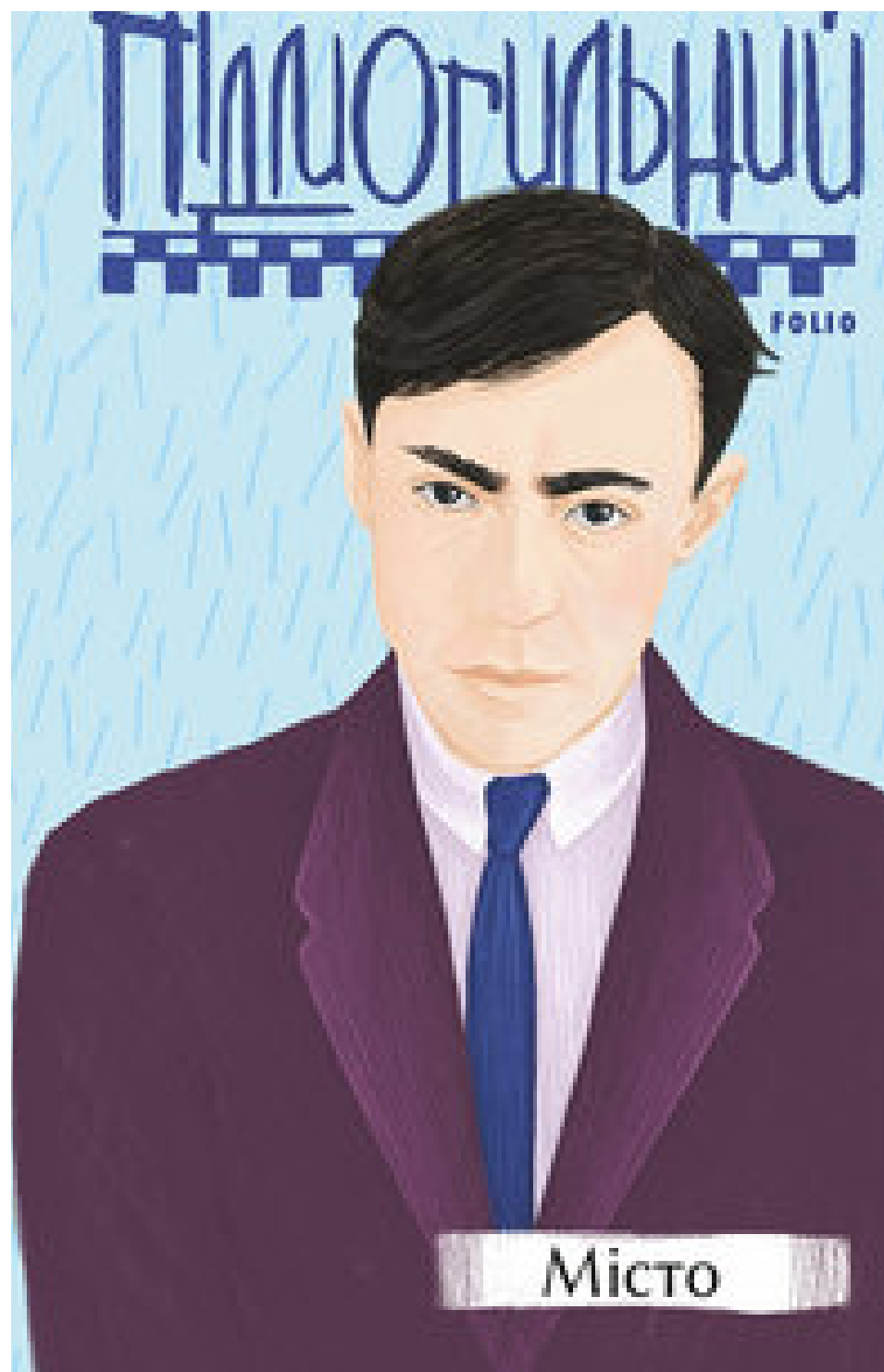
Жанр твору “Місто”: роман

Тематичний різновид жанру: урбаністичний, соціально-психологічний, інтелектуальний роман (роман ідей).

Зауважте! «Місто» вважається першим в українській літературі урбаністичним романом, тобто романом, що детально висвітлює проблеми міського життя.

Письменник відтворює атмосферу тодішнього побуту, культурно-мистецького життя Києва, передає неповторну ауру київських кав'ярень, кінотеатрів, базарів, магазинів, зображає колоритні соціокультурні типи (крамарі, вчителі, підприємці, літератори та ін.).

Історія написання

У романі «Місто» Валер'ян Підмогильний описав селянську українську молодь, яка на початку 1920-х років тисячами потягнулася в міста, щоб завоювати й зробити своїм українське місто, влити в нього свіжу селянську кров, зліквідувати антагонізм між українським містом і селом. Автор показав бажання молодих селян «вийти в люди», здобуваючи колись недосяжну науку.

Інтелектуальний роман — твір, у якому порушено філософські питання (сенсу життя, співвідношення матеріального та духовного начал, життя й мистецтва тощо), глибокому аналізу піддано внутрішній світ героїв, висвітлено суперечності між людьми з різними світоглядами.

Роман було завершено в 1927 р., уперше опубліковано в Харкові 1928 р. Свій задум В. Підмогильний пояснив так: «Написав «Місто», бо люблю місто і не мислю поза ним ні себе, ні своєї роботи. Написав ще й тому, щоб наблизити, в міру змоги, місто до української психіки, щоб сконцентрувати його в ній».

Валер'ян Підмогильний

МІСТО

Історія публікацій

Роман завершений письменником у 1927 р., опублікований уперше в Харкові в 1928 р. У 1929 р. Книгоспілка перевидала роман, а Б. Єлисаветський переклав його російською мовою — у 1930 р. роман виходить у серії «Творчість народів СРСР». Після масових репресій інтелігенції 1930-х років, під які потрапив також і Валер'ян Підмогильний, роман «Місто», як й інші твори письменника, був заборонений до 1989 р.

Літературний напрям роману “Місто”:
модернізм

Тема роману “Місто”: психологічна
трансформація вихідця з села в умовах
міста, народження письменника.

Головна ідея роману “Місто”: утвердження
думки про суперечливість натури людини-
творця, завойовника міста.

Епіграфи роману

«Шість прикмет має людина: трьома подібна вона на тварину, а трьома на янгола: як тварина — людина їсть і п'є: як тварина — вона множитья і як тварина — викидає; як янгол — вона має розум, як янгол — ходить просто і як янгол — священною мовою розмовляє»

(Талмуд. Трактат Авот)

«Як можна бути вільним, Евкріте, коли маєш тіло?»

А .Франс «Таїс»

Ці епіграфи є важливими для розуміння змісту твору, адже однією з провідних ідей письменника є те, що людині притаманне протистояння тілесного (тваринна сутність, статевий потяг) та духовного начала (інтелектуальна сфера, сфера творчості).

Прототипи роману

Поет Вигорський — риси
Євгена Плужника, маститий
критик — Микола Зеров
(нагадує його)

Художній світ письменника

Психологізм, зображення
світу людської душі, її
найтонших порухів.

МІСТО

Композиція

Роман має дві частини,
кожну з яких поділено на 14
розділів

Філософія

Екзистенціалізм, вітаїзм.

Побудова роману

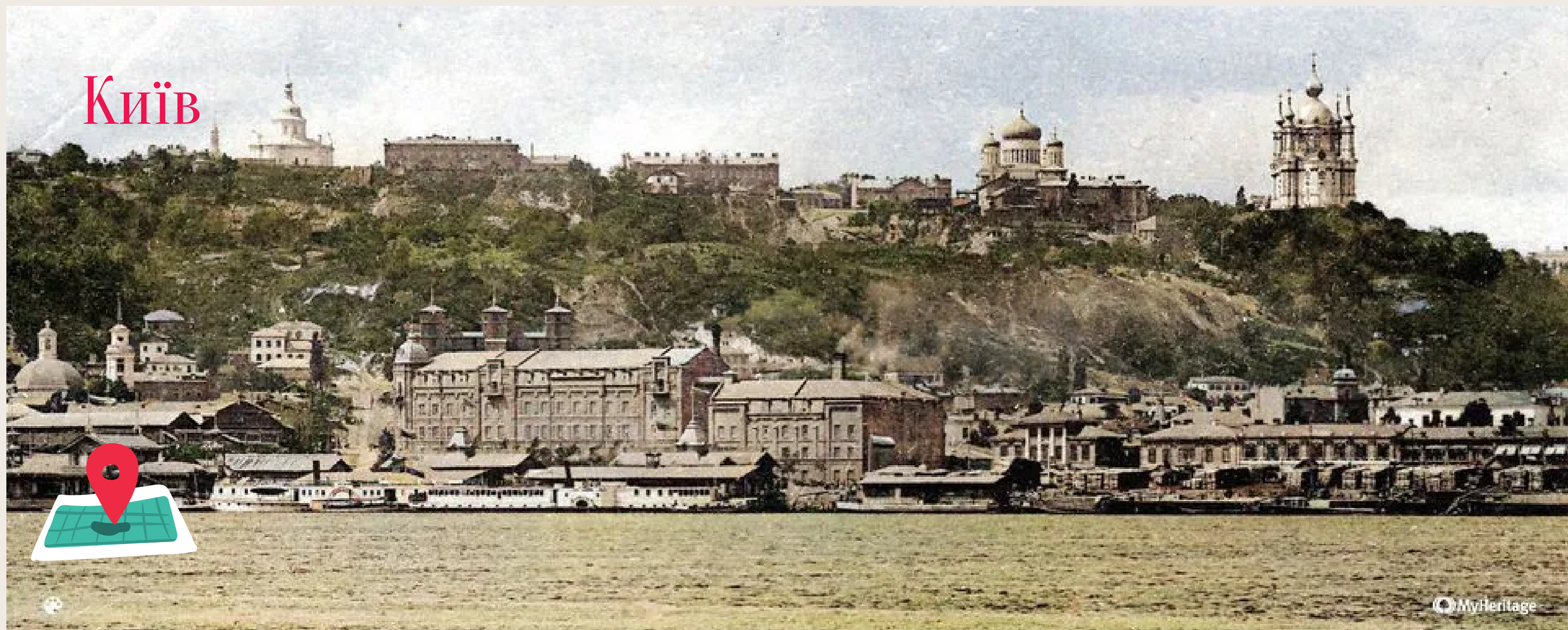
Персонажна розповідна
стратегія, коли читач
орієнтується на судження та
оцінки персонажа.

Персонаж

Людина, яка опиняється між
селом та містом, прагне
міського, успішного життя,
але не знаходить себе в
ньому, губить, калічить свою
душу.

Місце дії роману “Місто”

1920-ті роки (час проведення політики «українізації»)

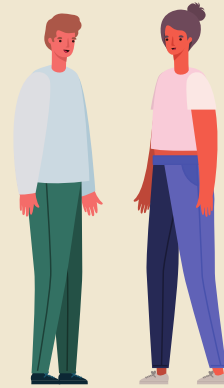

Персонажі роману “Місто”

Степан Радченко;

Надійка;Левко;

Тамара Василівна, її чоловік Лука Гнідий та син Максим;

Зоська;Рита;

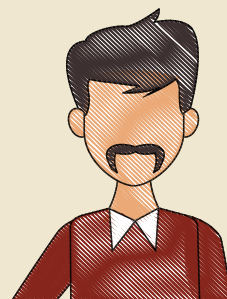

Борис Задорожній;

Михайло Світозаров;

Вигорський та ін.

Персонажі роману

У творі основну увагу зосереджено на взаєминах двох персонажів — Степана Радченка й міста.

Навчання

Вступити до інституту,
вивчитися та повернутися в
рідне село: «щоб вернутися
при повній зброї на боротьбу
і з самогоном», і з
недіяльністю місцевої
влади»

Література

Прагнув стати відомим
письменником

Чого досяг

Легко вступив до
інституту, але навчання
не завершив

Чого досяг

Написав оповідання
«Бритва» та кіносценарій,
видав збірку оповідань, але
задум написати твір про
людину так і не здійснив

У творі основну увагу зосереджено на взаєминах двох персонажів — Степана Радченка й міста.

Жінки

Швидко завойовує,
намагаючись позбавитися
від самотності,
душевної роздвоєності

Кар'єра

Прагне влити в Місто
«свіжу кров села, що
змінить його вигляд
і істоту»

Друзі

Самотність через його
індивідуалізм, егоїзм та
самозакоханість

Чого досяг

Використовує кожен з них
у своєму сходженні на
вершину слави. Швидко
розчаровується в них

Чого досяг

Вступ до вищої школи. Читання лекцій
на курсах української мови.
Участь у літературній вечірці й рішення
взятися за перо. Перша публікація в
часопису. Престижна посада
відповідального секретаря журналу.
Вдало написаний кіносценарій

Степан Радченко будує кар'єру
письменника

Приїзд Степана Радченка до Києва.
Столярня Гнідого. Вступ до інституту.
Зустріч з Надійкою. Перша спроба пера.

Стосунки з Тамарою Василівною. Лекції з
української мови. Переїзд у нове житло.

Самоосвіта. Знайомство із Зоською. Успіхи
в літературі. Відмова від одруження

Переїзд у нову квартиру. Визнання.
Зустріч із Ритою. Робота над повістю.

Усі стосунки з жінками, описані в
романі, – лише спосіб
самоствердження

У романі показано величезні зміни в характері та поглядах Степана. Якщо на початку роману ми бачимо дещо закомплексованого сільського хлопчину з досить наївними, проте шляхетними мріями про служіння народові, рідному селу, то наприкінці — дорослу людину, молодого міського інтелектуала, письменника, який досить далеко відійшов від норм традиційної моралі.

Автор відверто показує як позитивні, так і негативні риси Степана. До позитивних можна віднести його талановитість, працьовитість, наполегливість, сумлінне ставлення до роботи та своїх обов'язків. До негативних — надмірну самозакоханість, егоцентризм, кар'єризм, заздрість до інших людей, зокрема й до друзів, готовність пожертвувати близькими людьми заради власних цілей, неготовність до відповідальності в особистому житті.

Надійка

Надійка — перше кохання Степана Радченка. Це дівчина з його села, з якою він майже не спілкувався, коли жив там, проте потоваришував під час шляху до Києва. Надія була вродливою синьоокою дівчиною: «Надійка здавалася йому кращою від усіх жінок на пароплаві. Довгі рукави її сірої блузки були миліші йому за голі руки інших; комірець лишав їй тільки вузьеньку стьожку тіла на видноті, а інші безсоромно давали на очі всі плечі й перші лінії грудей. Черевики її були округлі й на помірних каблуках, і коліна не випинались раз у раз із-під спідниці. В ній вабила його нештучність, рідна його душі».

Левко

Левко — виходець із того ж села, що й Степан, який раніше за нього поїхав навчатися в Київ. «Студент-сільськогосподарник з їхнього ж села... Він був лагідний і грубший, ніж дозволяв його зріст, отже, з нього був би колись ідеальний панотець, а тепер — зразковий агроном. Сам з діда-прадіда селяк, він чудово вмів би допомогти селянинові чи то казанню, чи науковими порадами. Учився він дуже акуратно, ходив завжди в чумарці й над усе любив полювання». Левка можна вважати позитивним персонажем: його основними рисами є чуйність та доброзичливість.

Тамара Василівна

Тамара Василівна — жінка середнього віку, господарка хати, в якій мешкав Степан, його коханка. Зовнішність жінки описано побіжно, вона була огрядною: «Хлопець побачив жінку, одутлу й оспалу, в синій, добре знайомій йому сукні, що тепер ледве стримувала повінь її брезклого тіла». Образ Тамари Василівни досить складний. З одного боку, вона зраджує чоловіка та сина заради власної насолоди. З іншого, її кохання до Степана можна витлумачити і як щось глибше, ніж розвага жінки, яка старіє. З її розмов зі Степаном ми дізнаємося про трагічну історію її життя, її вимушеного шлюбу, з'ясуємо, що Степан був її єдиним коханням у житті. Після прощання з ним вона втратила надію на щастя.

Лука Гнідий

Лука Гнідий — крамар, рибник, чоловік Тамари Василівни. «Чоловік у жилетці, з кучою борідкою і сивиною в волоссі». «Крамар був трохи згорблений і тонкий у ногах. Він був невисокий, але худі ноги його здавались довгими й негнучкими... Обличчя його було в зморшках. Щось погноблене було в його очах». Це негативний персонаж. Зокрема, він знущався з жінки, жорстоко бив її, намагаючись довести до самогубства.

Максим

Максим — син Тамари Василівни, бухгалтер у шкітресті. Це неоднозначний персонаж. З одного боку, це людина оригінальна, начитана; він виявляв прихильність до Степана: «Цей юнак, мало що старший від Степана літами, був лагідний на вдачу, мрійливий, спокійний, мав тихий голос і якусь глибоку сердечну усмішку» Він був занадто прив'язаний до матері, тому дуже образився на Радченка, коли дізнався про його нічні зустрічі з його мамою. А в другій частині твору ми бачимо зовсім іншого Максима — пияка, розпусника, циніка.

Зоська

Зоська — киянка, в яку закохався Степан. Автор побіжно описує її мініатюрну зовнішність: «Мале на зріст — йому якраз під пахви, худеньке, в плескуватому капелюшкові»; Її обличчя «було прикрашене білявими кучерями з-під плескуватого капелюха. Воно було на диво жваве, кожен порух душі на ньому зразу ж позначався...» Вона видавалася Радченкові уособленням усього міського: «Саме міськість і вабила його в ній, бо стати справжнім городянином було першим завданням його сходу. Він ходитиме з нею скрізь по театрах, кіно та вечірках, дістанеться з нею суто міського товариства, де його, певна річ, приймуть та вшанують».

За характером Зоська була не надто серйозна, мрійлива, досить вередлива та примхлива, вона не мала чітких планів у житті: «Вона була вередлива, і чудні, несвітські бажання її охоплювали. За один тільки вечір вона могла хотіти політати аеропланом, постріляти з гармати, бути музикою, професором, будь-яким, до речі, мореплавцем і чабаном». Дівчина щиро покохала Степана, дуже прив'язалася до нього, і коли він, шкодуючи про свою обіцянку одружитися з нею, дуже грубо образив її, вона не витримала цього й отруїла себе.

Рита

Рита — балетна танцівниця, яка живе в Харкові, в яку наприкінці роману закохується Степан Радченко. Зовнішність вона мала дуже ефектну та спокусливу: «Та жінка мала спокійне, майже нерухоме довгасте обличчя, що в прямокутній рамці гладенького стриженого волосся з рівним пасмом над очима нагадувало щось старовинне, витончене й застигле, незмінно молоде, певне своєї краси й урочисте, як обличчя давніх єгиптянок, що йшли з віялами за фараоном. Натомість очі її жили, ворушились і сміялись за все обличчя,— великі облудні очі, що блищали в мороці, як у кицьки. Одягнута була, скільки він роздивився, в темну оксамитову сукню, що переходила вузькою смужкою через одне, геть оголене плече». Рита була жартівливою та легковажною, вона ставилася до кохання досить цинічно.

Борис Задорожній

Борис Задорожній — товариш Степана, студент останнього курсу на відділі цукрової промисловості. Веселий і здібний хлопець, який любив читати. Він підтримав письменницький талант Радченка. Після закінчення інституту став працювати інструктором кооперативного буряківництва на Київщині й сильно змінився: «...не тільки одежею, а й поведженням та тоном голосу, і той перший вигук, що зійшов йому на уста в привітанні, був тільки відгомоном студентських часів. А далі в мові його почувалась зверхність людини ділової, що не звикла слів своїх марнувати й свідомо ціни їх». Він став меркантильною людиною, типовим міщанином.

Михайло Світозаров

Михайло Світозаров — літературний критик, якому Степан хотів показати своє перше оповідання. «говорив плавко й дотепно, ефектно наголошуючи слова, підкреслюючи речення, немов вставляв їх у блискучі рамки; в міру спроможності він кидав слухачам влучне слівце, збуджував сміх, поправляв тим часом пенсне і починав знову з новим натхненням. З його уст сипались цитати всіма мовами, літературні факти, півфакти й анекдоти, його обличчя виявляло гнів ображеного велетня, глум зневаженого карлика, тулуб схилявся й випростувався в такт м'яким акторським жестам». Світозаров — досить негативний персонаж. Спочатку, коли Степан був ще нікому не відомим початківцем, він виявив свою зверхність та байдужість, а згодом, коли той уже здобув популярність, став писати про нього схвальні рецензії — з міркувань літературної кон'юнктури.

Скорочений переказ роману “Місто”

Частина перша

На палубі корабля, що плів Дніпром до Києва, стояв Степан Радченко, оглядаючи береги й прощаючись подумки з рідним селом. За свої двадцять п'ять років він уже багато чого бачив у житті: «... був підпасичем–приймаком, потім просто хлопцем, далі повстанцем [воював на боці більшовиків проти гетьмана П. Скоропадського та білогвардійців] і наприкінці секретарем сільбюро Спілки робземлісу». Тепер він прямував до великого міста, щоб учитись і жити, щоб здійснити свою давню мрію: здобувши освіту, «вернутися потім при повній зброї на боротьбу і з самогоном, і з крадіжками, і з недіяльністю місцевої влади». Разом із ним на кораблі були його односельці Надійка та Левко. Надія також збиралася навчатися в Києві. Вона жваво розпитувала Левка, який уже був у Києві, заприятелювала й зі Степаном.

Степан мав дядькового листа до крамаря Луки Гнідого (за часів революції той спинявся в хаті Степанового дядька). Коли хлопець знайшов його хатину на Подолі, той байдуже зустрів його й запропонував перебути в столярній майстерні — у сараї поруч із коровами. Степан обурився: «Хлів — ось де він має жити! Як тварюка, як справжнє бидло!» Парубок спав на голих дошках, їв черствий хліб із салом, ходив далеко за місто на Дніпро, де була чистіша вода, щоб умитися чи скупатися. В інституті, куди він прийшов за направленням, треба було спочатку пройти приймальну комісію, оформити документи. Степан хотів улаштуватися на роботу, але його ніде не чекали, попри його заслуги перед революцією. Хлопець відвідав Левка, позаздрив його затишній кімнатці. Блукаючи вулицями, Степан Радченко думав, що він одержить у місті освіту й повернеться в рідне село Теревені, привезе туди нове життя. А місто й городяни — це так, «старий порошок, що треба стерти»...

Навідався до Надійки, в яку почав закохуватися. Нарешті блискуче склав іспити, отримав стипендію. Треба було шукати житло. Прийшов господар і сказав, що Степан може залишитися в них, спати на кухні й мати обід, якщо доглядатиме за коровами, носитиме воду й постачатиме взимку дрова. Хлопець із радістю залишився. Тепер на зекономлену стипендію він планував купити собі пристойний одяг. Надійка жила на квартирі з подругами — Ганнусею та Нюсею. Там збиралася компанія. Один із юнаків запропонував піти усім разом на літературну вечірку. Так Степан уперше в житті побачив письменників, поетів та літературних критиків. Митці читали зі сцени свої твори, їм аплодували, їх хвалили, а Степан із заздрістю думав, що й він «хотів бути кожним із них, однаково — прозаїком чи поетом». Степан повертався додому, охоплений єдиною думкою — будь-що стати письменником.

Він вирішив, що напише оповідання про свою бритву — про те, як він у 1919 році, перебуваючи у складі невеликого загону повстанців, потрапив у полон до денікінців і відкупився в черкеса бритвою, як потім того солдата було вбито і Степан знову забрав свою бритву. «Долю своєї бритви він підніс до історії громадянської війни, зробив її символом виборюваної влади». Вночі в пориві натхнення Степан кинувся писати й швидко закінчив оповідання. Вранці хлопець почав вагатися, яким іменем його підписати. Власне прізвище йому було до вподоби, а от ім'я видавалося грубуватим. Тому він вирішив переінакшити ім'я Степан на Стефан.

Хлопець вирішив показати свій твір маститому критикові Михайлу Світозарову, виступ якого чув на літературному вечорі, але той повівся зверхньо й не захотів його навіть вислухати. Степан був принижений і розлючений. Безцільно блукаючи вулицями, зайшов до Надійки. Та радісно зустріла його, вони пішли в парк. Він грубо поводився з дівчиною й почав душити її обіймами. Надійка розплакалася. Тоді Степан сказав, що піде від неї. Парубок відчув велику зміну в собі: «Село стало йому чуже. Воно потьмарніло в його спогадах, як блідне ліхтар у проміннях дня, але тяжіло над ним, як докір, як тривога». І його ставлення до Надії, яка нагадувала йому про село, змінилося на протилежне: «Ця дівчина, що ще недавно так його вабила, враз стала його кошмаром».

Він мучився, проте потім зухвало подумав, що, мовляв, не він — так інший, і вирішив викреслити дівчину зі свого життя. Радченко познайомився із сином господарів Максимом, який виявився культурною, освіченою й оригінальною людиною. Одного разу вночі до Степана прийшла господиня дому Тамара Василівна. Тоді хлопець злякався, але швидко вирішив, що не варто втрачати свій шанс стати досвідченішим у коханні з допомогою дорослої жінки. Вони стали коханцями. Стосунки їх тривали досить довго. Тамара Василівна, яку він називав «мусінькою», дуже прив'язалася до хлопця, згодом навіть розповіла йому про своє нещасливе подружнє життя. Син якось дізнався про ці стосунки й дуже обурився, назвав Радченка нічним злодієм. Хлопці побилися, і Максим вирішив піти з дому. Поступово Радченко став сумлінніше ставитися до інститутських занять і з запалом кинувся до наук. Дуже здібний, у знанні багатьох предметів він був на голову вищий від однокурсників. На його зшитки з записами лекцій виник такий попит, що їх вирішили навіть розмножити на машинці.

Він написав ще два оповідання. Його нахил до письменництва підтримав студент останнього курсу Борис Задорожній, який учився на відділі цукрової промисловості. Він порадив Степану послати свої твори до журналів, що той і зробив. Степан добре засвоїв математичні науки, а ось із українською граматиною було важкувато. Тоді він засів за найкращі книжки й швидко все надолужив. Професор, який приймав екзамен, був здивований і задоволений. Дізнавшись, що студент має скрутне матеріальне становище, порадив йому викладати на курсах української мови, яких багато відкрилося для держслужбовців у період українізації, і дав листа з рекомендацією до голови лекторського бюро. Степану дали роботу й стали платити пристойні гроші. На курсах Степан познайомився з попереднім лектором. Ним виявився поет Вигорський, якого він бачив на літвечірці. Це був дуже розумний і дотепний чоловік. З того часу вони потоваришували.

Тепер, коли бюджет Степана зміцнів, він подумав, що досить йому займатися коровами й дровами. Він вирішив змінити помешкання, бо старе було далеко від центру міста, де відбувалися всі культурні події. Через це в нього визріло рішення закінчити стосунки з Тамарою Василівною, яка до того ж почала здаватися йому занадто пристаркуватою. Він пішов від своєї “мусіньки” в кімнатку, яку запропонував Борис.

Частина друга

Позбувшись злиднів, Степан продовжував жити просто, без розкошів: ходив купатися на Дніпро, обідав у нархарчі (закладі народного харчування). Він дотримував жорсткого розпорядку дня й занурився у вивчення літератури. Взявся вчити також англійську та французьку мови. Увечері робив вправи за системою лікаря Анохіна й відчував «стрункість своїх думок і ту довершену радість, що про неї вчив Епікур».

Одного разу Степанові прийшов лист від Вигорського, який мандрував Україною. Той повідомив, що послав його оповідання в журнали. Степан схопився, вискочив на вулицю й купив у кіоску журнали. Там були надруковані його твори. Відчув щастя: він — справжній письменник! Пішов у кафе, на концерт, купив купу лотерейних квитків, але нічого не виграв, тільки зібрав біля себе натовп здивованої публіки. Раптом вихопилася якась дівчина, взяла квиток, виграла дитячу соску й під оплески юрби вручила її Степанові. Так він познайомився із Зоською. Фортуна йому усміхалася. З харківського журналу прийшов гонорар і запрошення писати ще. Непередбачувана та вередлива Зоська подобалася йому все більше. Вона довгий час тримала Степана на відстані. Він приходив до неї часто, дарував квіти, цукерки, водив у кіно й театри й урешті-решт домігся її прихильності. Зоська дедалі більше прив'язувалася до нього.

Зайшовши до редакції журналу за гонораром, Степан побачив, як там проводять дискусії молоді літератори. Незабаром і він прилучився до них, але поки що слухав, скромно відмовчувався, бо почувався ніяково. Навчання в інституті він узагалі покинув. Набрав годин лекцій на курсах. З тривогою очікував відповіді з журналів, куди послав свої оповідання, а її все не було. Степан якось прочитав «Fatamorgana» Коцюбинського й подумав: «Ніколи, ніколи я такого не напишу». Його раптом охопила зневіра у своїх письменницьких здібностях. Аж ось, на його щастя, прийшло повідомлення, що його збірку до друку таки ухвалили й запропонували гонорар — 350 карбованців! Степан дедалі активніше брав участь у літературному житті. У колах літераторів на нього спочатку не звертали уваги, проте згодом визнали за свого. Нерідко він уже чув приязний вигук: «А, от і Радченко!»

Якось до Степана прийшов Борис, розповідав про своє життя. Він був одружений із Надійкою, колишньою коханою Степана. Хлопець іноді згадував про своє старе кохання й відчував неприязнь до товариша: «Гидким злочином уявлялось йому обернути блакитнооку Надійку в куховарку, прибиральницю, в охоронця пісного добробуту молодого міщанина». Незабаром вийшла збірка оповідань Стефана Радченка. А тут раптом звільнилася посада секретаря в журналі. Кожна група висувала свого кандидата, пройшла ціла баталія. Як вихід, взяли Радченка — нейтральну особу, котра трималася осторонь від протиборчих угруповань та подавала кожному надію на себе впливати. Степан з енергією взявся до роботи секретаря: наводив лад у редакційному господарстві, читав листи, рукописи новачків, наглядав за друкарнею.

Степанові захотілося більш затишної кімнати. Роботи в нього додалося, коли його обрали до культкомісії місцевкому. Все важче було викроювати час для побачень із Зоською. У нього з'явилося відчуття, що це кохання вже вичерпало себе. На одне з побачень Степан пішов уже з думкою розірвати з нею стосунки, проте раптом так розчулився, що в пориві почуттів запропонував Зосьці вийти за нього заміж. Та радо погодилася. Проте вдома він пожалкував про цей вчинок: «Весь жах подружнього життя зразу став перед ним, збурюючи йому серце огидою, як привид в'язниці, як домовина, де він заохотився лягти із зв'язаними руками». Степан став думати, що дружина буде постійно зазіхати на його час та увагу, а родинне життя з дитячим вередуванням та сварками зробить неможливою його творчість: «Та хіба ж написати щось йому в таких диких обставинах?»

Він почав картати себе за дурість і звинувачувати Зоську, яка, мовляв, заманила його в пастку. Радченко вирішив порвати із дівчиною. Зробив же він це у вкрай жорстокій формі. Прийшовши на вечірку, на якій він, як обіцяв, мав повідомити всіх про свої заручини з Зоською, він в очі сказав їй: «Обридла ти мені. Відчепись від мене!» і не пішов, а став зухвало залицятися до інших жінок. Там він познайомився з красунею з Харкова Ритою, яка танцювала в балеті, й одразу захопився нею....У Степана з'явилася думка написати великий твір про людей. Він уже уявляв собі той твір, бачив його струнку будову, чув голоси людей. Із легкістю написав перший розділ, проте далі, скільки себе не змушував, нічого не виходило. Молодого автора охопив розпач. Справа не рухалася. Степанові раптом захотілося знову побачити Зоську, перепросити її за надмірну грубість та помиритися. Проте коли він пішов до дівчини, то сусідка сказала, що Зоська отруїлася й померла. Хлопця охопили жах і божевільна туга.

...Прийшов комісіонер і повідомив, що знайшов для Степана таку квартиру, як той хотів. Кімната в семиповерховому будинку з ліфтом виявилася чудовою. Молодий письменник переїхав туди, обставив меблями, як хотів, проте страшний неспокій все одно його не покидав. Якось він зустрів односельця Левка. Той закінчив інститут і тепер їхав працювати на Херсонщину, кажучи, що тут, у місті, йому все чуже. Згадав про рідний степ. Радченкові теж пригадалися степ і село, і раптом йому спало на думку повернутися в село, покинувши отруйне міське життя. Степан уявив себе «...непомітним хліборобом, одним з безлічі сірих постатей, у свитках, що водять по землі вічне рало». І тут раптом у новому душевному пориві йому згадалася Надійка. Йому захотілося розшукати її, побачитися з нею. Пригадав адресу, яку казав йому її чоловік Борис, і пішов.

Проте тут його чекало гірке розчарування: Надійку він ледь упізнав. Це була жінка, що розмовляла з ним з погордою, дивилася глузливо, а її розповніла фігура вказувала на вагітність. З гнівом Степан вийшов із дому, питаючи себе, навіщо він приходив сюди, до цієї «пузатої міщанки». Потім заспокоївся, пішов по вулиці. І раптом зустрів Риту. Йому здалося це розрадою. Він освідчився красуні в коханні. Коли вони розсталися, пообіцявши один одному зустрітися завтра, юнак побіг по сходах, не чекаючи ліфта, у квартиру, розчинив вікна в «темну безодню міста». «Воно покійно лежало внизу хвилястими брилами скель... Він завмер від сласного споглядання цієї величі нової стихії і раптом широким рухом зронив униз зачудований поцілунок. Тоді, в тиші лампи над столом, писав свою повість про людей».

ОБРАЗ МІСТА

У романі В. Підмогильного "Місто" поряд з образом Степана Радченка ключовим є й образ міста, адже без нього авторові не вдалося б показати духовну еволюцію персонажа. У творі змальовано пореволюційні часи, коли у традиційно селянській Україні почали швидко розвиватися міста, манячи своєю культурою та цивілізацією сільську молодь. Образ міста в романі багатогранний і колоритний. Автор зображує його в різні пори року і часи дня, описує центр і околиці, пляжі й парки, квартири й кав'ярні, навчальні заклади й робочі кабінети. Вже після першого знайомства і містом Степан доходить висновку, що в місті все штучне, неприродне. Ось він спостерігає прихід весни: "Весну в місті несуть не ластівки, а бендюжники... ніщо не викриває так штучності міста, як саме весна, розтоплюючи й тут сніги, але оголюючи мертвий брук замість сподіваного зела — а хлопець ще прагнув зачути дух вогкої ріллі, втопити очі в зелену далечінь полів, у чорні смуги пухкого ґрунту".

Висновок:

Підмогильному вдалося змалювати загальноміську культуру й свідомість. Роман впевнено можна назвати енциклопедією міського побуту 20-х років ХХ століття. Тут є описи одягу, взуття, їжі, напоїв, парфумів, побутових дрібничок, які були поширені, на той час. Часто автор описує міську юрбу, даючи уявлення про мешканців Києва. Тут дівчата й жінки, чоловіки, військові, покоївки, няньки, матроси, босяки, ділки. І все це вражало різноманітністю інтересів, одягу, аромату. Очіма Степана ми бачимо, як виглядає місто вдень, ввечері і вночі. В одному місці читаємо, чим живе міський сквер ввечері: "Денні одвідувачі скверу, чеснотливі тати з газетами й нені та няньки з колисками на колесах, розтанули тут разом і останнім промінням світла. На зміну їм злітались нічні метелики та їх ловці".

Читаючи роман, можна дійти висновку, що Підмогильний добре знає життя Києва. Він знайомить читачів із типовими явищами суспільно-культурного життя міста того часу, наприклад, входженням у життя столиці кінематографу, українізацією, із літературними вечорами: "Яша не пам'ятав, яка саме літорганізація виступатиме, але запевняв, що вхід вільний і що на кожній літвечірці можна досхочу наплескатись, нареготатись". Урбаністичний пейзаж теж відрізняється від сільського. Особливо часто автор звертає увагу на міське небо, яке здається то вигнутим бруком, то олов'яним. Зміни в характері головного героя також показано через сприйняття ним міського неба, колір якого нагадує йому колір "папірця в п'ять карбованців".

Ми спостерігаємо, як розвиваються стосунки героя і міста. Спочатку Степан ненавидить місто, бо боїться його. Автор використовує метафори "ненажерне місце", "лещата міста", "темна безодня міста". Він, Степан, відчуває себе "жалюгідним селюком серед галасливого міста", "одним з безліч непомітних тілець серед каменю й розпорядку". Таке ставлення зрозуміле, адже дивиться герой на місто з позиції селянина; до містян відчуває зневагу, адже у його очах вони ледарі, ненавидить їх. Ось чому місто викликає у Степана гострий біль, почуття відчуженості.

Поступово він захоплюється величчю міста. Бачить його "як могутній центр тяжіння", навколо якого обертаються села, часточки яких, потрапляючи до розпеченої атмосфери сонця (міста), змушені пристосовуватися до нових для них умов. Персонаж починає з часом відчувати, що місто зворушує його більше своїм шумом, ніж лоно природи своїми краєвидами. Усвідомлює силу та велич мегаполіса і ніби вростає в місто, відчуває себе його органічною частинкою. Але водночас місто стає причиною роздвоєності, внутрішнього конфлікту між істинним "Я" та "Я" набутим. Тому Степан відчуває самотність і біль людини, що позбавилася свого "Я".

Роман змушує читачів замислитися над своїм місцем у житті, вчить дорожити людською честю й гідністю, поважати тих, хто поряд, необхідності правильно розставляти життєві пріоритети. І ці проблеми певною мірою відбиваються вже в заголовку. Підмогильний такою назвою ніби підкреслює: людина розкривається до кінця перед власною совістю та іншими людьми, коли потрапляє в межову ситуацію, чим, власне, і є переїзд сільського мешканця в місто, коли чекати допомоги ні від кого й треба самому приймати рішення й пристосовуватися до нових обставин та умов життя чи пристосовувати їх до себе. Це вже як кому вдасться.

Відомі українці

Розстріляне відродження

—— Валер'ян Підмогильний ——